לטרון - כמקרה בוחן

עיון בספרו של רם אורן "לטרון"

ד"ר לאה ברץ – המכללה האקדמית אחווה

כשסביבתי הקרובה ראתה אותי קוראת את ספרו של רם אורן "לטרון" היא הגיבה בהרמת גבה. למרות ההצלחה המסחרית אני מתייחסת אל ספריו בחוסר כבוד. כיניתיו סופר של ז'אנר אחד, ז'אנר ספרי הטיסה. חזרתי ואמרתי: "קראת אחד - קראת את כולם", אלא שהפעם נמצאתי כבלעם: באתי לקלל ונמצאתי מברכת.

בחרתי לקרוא את "לטרון" מתוך קריאה מודעת. הניעה אותי תחושת סקרנות, ויותר מכך תחושת המורה לספרות המקננת בי. בהחלט ביקשתי לבדוק, האם באמצעות הרומן הרומנטי, הרומן הדביק משהו, ניתן להציל גם משהו חינוכי?

כידוע, התלמיד הישראלי ממעט לקרוא. מנסים לתלות את האשם בגורמים רבים. אם נבחן כל גורם לגופו, אין באף לא אחד מן הגורמים כדי להמעיט או להקל את נסיבות "תרבות חוסר הקריאה" של מי שמתיימר להיות מכונה בשם "עם הספר".

כל ההצטדקות עד כאן באה להאיר, מדוע כמעט חובה להכניס ספר דוגמת "לטרון" לתוך תכנית הלימודים. המלעיזים או מבקרי ספרות יאמרו, שמקומה של הבינוניות לא יכירנה בבית הספר, יש להביא רק את המיטב ואת המיטיב. סגנונו של הספר ייפסל על הסף על ידי מי שמבקש להקנות לתלמידים רק "ספרות טובה", ההיסטוריונים ידחו על הסף את מה ששנוי במחלוקת הן אסטרטגית והן פוליטית, אך אולי דווקא כל אלה יכולים להוות מקדמי למידה מצוינים.

העלילה מבקשת לחשוף את ניסיונות ההשתלטות על משטרת לטרון. כל מה שאירע טרם קרב, תוך כדי מהלך הקרב ולאחר מכן. הצגת התיאורים אינה הופכת את הספר למסמך היסטורי יבש. שזורים בו פרטיהם של הגיבורים שנטלו חלק בקרב, תחושותיהם, תסכולם והכאב עד דמעות. אז נכון שהדמויות אינן מורכבות, ובמונחים של פואטיקת הסיפרות, הדברים נותרים מאד רדודים, אבל משום כך יש לקורא, ובפרט לקורא הצעיר, הזדמנות להתחבר אל סיפור היסטורי. והיה מי שאמר שקרב אוסטרליץ נשאר מפורסם לא בגלל היכולת של איזה היסטוריון לרשום את פרטיו, אלא בגלל הרומן המרשים של טולסטוי "מלחמה ושלום", ויותר בגלל התמונה הנפלאה של אנדרי השוכב למרגלות התל וחושב על אהובתו.

רומן זה יכול להיות מנוף מצוין ללימוד מקצוע ההיסטוריה. מקצוע זה אינו מרבה לעסוק בהיסטוריה של ארץ ישראל, כך שניתנת הזדמנות לתלמידיה להתוודע אל הנפשות שפעלו באותה עת ואל האירועים שסימנו את ראשיתה של המדינה. מהיכרות עם תגובתם של התלמידים הם יאמרו, כי מלחמת השחרור או העצמאות, והמינוח הסמנטי אינו משנה, מהווה בשבילם חלק מן הזמן העתיק. המפגש עם דמויות כל כך מוכרות, הנחשפות בתוך הספר, הופך מפגש ה"מכווץ" את ממד הזמן. במהלך הקריאה אנו מתוודעים אל דמותו של אריאל שרון, שהיה אז מפקד מחלקה והוא בן 17. במכתב, שהוא כותב להוריו, הוא מתאר את העולים, שהגיעו לא מכבר ממחנות המוות באירופה, וכך הוא כותב: "הכול בשקט, מעין השלמה עם הגורל. איש מהם לא זעק "תנו לנו לפחות לנשום מעט אחרי השנים הנוראות שעברנו." כאילו הבינו שזה עוד קרב אחרון על הקיום היהודי... " (עמ' 154).

בתהליך של למידת לוואי אפשר לדבר על הפקת הלקחים, שעברה או לא עברה החברה הישראלית. כל ידע, שייגזר מן הספר, יעלה את רף הערך המוסף המוסרי - תרבותי - חברתי.

יאמרו ההיסטוריונים, שיש לבחון את שאלת הדיוק ההיסטורי של הספר, אבל כבר נאמר על קרב לטרון שמספר הגרסאות על הקרב, על מחדליו ועל תוצאותיו הוא כמספר ההיסטוריונים שכתבו על הנושא. שאלת הדיוק ההיסטורי היא בעיניי שאלה משנית. החשיפה של הנושא היא אמצעי לקשור את התלמיד אל עברו, כמו שאמר יגאל אלון "עם המתעלם מעברו, ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל".

באחרית דבר מוסיף רם אורן דברים על ה"מיתוס של לטרון". הצורך להסביר, מדוע הפך קרב לטרון לשם נרדף למבצע כושל, לקרב שעד היום מרבים לאזכר את הכישלון, זוכה כאן להארה חדשה. מעטים זוכרים, כי באמצעות קרב זה נפרצה בסופו של דבר הדרך לירושלים, וירושלים נצלה ונותרה בירת הנצח של עם ישראל. אולי נשמע כקלישאה, אבל מצב שהתווה את אופי העם ועתידו. גם דבריה של אניטה שפירא המובאים באחרית הדבר מסבירים את הקשר בין תהליכי חברה נבנים לבין כישלונות עבר. דבריה מבהירים מדוע יש להציב את הקורא בתהליך מחודש של ידיעה, כיצד עליו לתפוס את עברו, כדי שיוכל לכלכל את עתידו.

לסיכום: אינני מבקשת ליחצ"ן את הספר, אבל לטובת פלח בהיסטוריה הישראלית, ואולי כדי לעודד קריאה, הרי שמתוך שלא לשמה יבוא הקורא לשמה!

* קשת הוצאה לאור, ת"א 2002